

Сігасва Л. Є.
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України

РОЗВИТОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОГРАМ

У статті аналізується розвиток освіти дорослих в Україні в контексті реалізації міжнародних програм, який сприяє визначенню стратегії розвитку освіти дорослих в Україні на основі врахування тенденцій в організації освіти дорослих в економічно розвинутих країнах. Автор стверджує, що освіта дорослих постає сьогодні ареною інтенсивної міжнародної співпраці, координатором якої виступає ЮНЕСКО.

***Ключові слова:** освіта дорослих, розвиток освіти дорослих, міжнародні програми.*

Починаючи з 1960–70-х рр., у країнах розвинутої демократії освіта дорослих стає одним із важливих засобів підтримання соціального порядку, консолідації суспільства та зменшення напруженості. Об'єктом уважного вивчення стають завдання соціальної корекції та адаптації безробітних і біженців, людей з обмеженими фізичними можливостями (інвалідів) і людей похилого віку, функціонально неписьменних робітників і представників етнокультурних меншин [2].

Інтелектуальний, моральний, економічний і культурний потенціал кожної держави безпосередньо залежить від стану освітньої галузі та можливостей її прогресивного розвитку. Тому будь-яка держава повинна бути зацікавлена в розвитку освіти, наданні їй пріоритетної державної значимості.

Специфічні цілі європейської освітньої політики сьогодні реалізуються в діяльності міжнародних програм Ради Європи, Європейського Союзу, Європейської Асоціації освіти дорослих, Міжнародної Федерації Будинків Європи та інших організацій. Освіта дорослих постає сьогодні ареною інтенсивної міжнародної співпраці. Така діяльність здійснюється на міждержавному та міжпарламентському рівнях, з урахуванням регіональної координації діяльності неурядових організацій на базі міжнародних департаментів національних організацій з навчання дорослих [1, с. 74]. Координатором у цій співпраці виступає ЮНЕСКО. Об'єднуючи більшість країн світу, ця організація з моменту свого заснування провела шість великих конференцій. Кожна із яких була спонукою прогресу в розвитку освіти дорослих. Провідні ідеї в галузі освіти впродовж життя були сформульовані V Гамбурзькою конференцією, що відбулася з 14 по 18 липня 1997 р., і зібрала більше 1,5 тис. представників міністерств освіти, урядових і неурядових організацій, добродійних фондів і дослідницьких

центрів. Усього в роботі конференції брали участь 1507 учасників: 729 представників із 140 країн світу. На конференції розглядалося широке коло проблем, які знайшли своє відображення в таких найважливіших темах:

1. Криза компетентності фахівців, екологічна небезпека.
2. Вирішальна роль навчання й освіти, їх доступність тощо.
3. Освіта дорослих і демократія: проблеми та виклики XXI ст.
4. Поліпшення умов і якості освіти дорослих.
5. Гарантування загальності права на навчання грамоти, здобуття базової освіти.
6. Освіта дорослих, рівноправність статей, розширення освітніх можливостей для жінок.
7. Освіта дорослих і зміна ринку праці.
8. Освіта дорослих: за охорону навколишнього середовища, здоров'я народонаселення.
10. Освіта дорослих: культура, засоби масової інформації, нові інформаційні технології.
11. Право кожного на освіту; прагнення різних соціальних груп до освіти.
12. Економіка освіти дорослих [1, с. 74-75].

Делегати запропонували 400 рішень з розробки нової стратегії. Зокрема, акція "Тиждень освіти дорослих", що зародилася у Великобританії в 1992 р., була сприйнята учасниками конференції як конструктивна, а її досвід був рекомендований для використання в усіх країнах [1, с. 75]. З 1992 р. в цій країні до національного Тижня навчання дорослих залучають найширші кола громадськості (педагогів, спонсорів, центральну та місцеву владу, радіо, телебачення тощо) [1, с. 81]. За тиждень відбувається понад 5000 місцевих зустрічей, конференцій, вільних телефонних ліній, досліджень та ін. Цю ідею підхопили у Швейцарії, Словенії, Бельгії, Австралії, Південній Африці, Чехії, Фінляндії, Україні та ін. [1, с. 82].

Упродовж наступних 1993–1999 рр. Тижні освіти дорослих почали проводитися у 28 країнах світу. З 2000 року до таких країн додалося ще 18 країн, серед яких і Україна. Тиждень освіти покликаний не тільки організувати свято освіти дорослих, а й стимулювати залучення до цієї справи нових учасників, особливо відокремлених від суспільства груп. Головна мета Тижнів – досягти визнання освіти дорослих як необхідної умови життєдіяльності суспільства, що навчається, подолати обмежене уявлення про освіту.

Яким чином намагаються досягти цієї мети? Щонайперше – формуванням мережі установ освіти дорослих, створенням їх

привабливого іміджу, демонстрацією зв'язку між активністю в навчанні й активним способом життя, показом роботи кращих педагогів на відкритих уроках, налагодженням інформаційної структури й допомоги тим, хто навчається, визнанням у числі національних пріоритетів участі в навчанні людей всіх віків. Суть акції “Одну годину на навчання в день” визначив Генеральний секретар Європейської Асоціації освіти дорослих П. Федерічі: “... кожний день на всій земній кулі 5 млрд год. буде витрачено на навчання; ... ці години буде справедливо розподілено між різними частинами світу, расами, людьми різного віку та статі; ... година навчання в день означає, що люди повинні виділяти час для власного розвитку” [1, с. 75]. Підсумком роботи Гамбурзької (1997) конференції стала програма “Плани на майбутнє”, де пропонувалися нові зобов'язання з питань розвитку освіти дорослих, що конкретизовані у трьох міжнародних проектах: “Тиждень освіти дорослих під егідою ЮНЕСКО”; “Одну годину на навчання в день для дорослих”; “Декада письменності для дорослих Африки”. Третя акція, хоча офіційно адресована Африці, актуальна для всіх країн. За загальну координацію освіти дорослих у рамках ЮНЕСКО відповідальність несе Інститут ціложиттєвого навчання.

Окрім міжнародних організацій, які об'єднують діячів у галузі освіти дорослих, діють спеціалізовані організації. Одна з таких організацій – Міжнародна Асоціація університетів “третього віку” (A.I.U.T.A.). Ця асоціація працює з 1976 р. і об'єднує понад 2 млн 200 тис. студентів пенсійного віку. Завдяки зусиллям цієї організації проведено XVIII Конгрес у Нанті (Франція, вересень 1996 р.) і XIX Конгрес у Швєбіш-Гмюнд (Німеччина, вересень 1998 р.). У Конгресі в Нанті взяли участь 400 учасників із 17 країн світу. Обговорювалися проблеми сімейних стресів, конфліктів між поколіннями, можливості впливу на майбутнє. Оптимістичним був висновок у завершальній промові: “Ми в такому віці, коли можемо вчитися”. У резолюції Конгресу мовилося про необхідність протистояти всім формам ізоляції та порушенню прав літніх людей [1, с. 77]. Конгрес у Німеччині, присвячений темі “Вчитися в третьому віці. Як і навіщо?”, зібрав понад 500 учасників, серед яких був і автор всесвітньо відомої книги про навчання у третьому віці професор Т. Цана [1, с. 78].

Значну роль у міжнародній співпраці відіграють європейські організації з освіти дорослих. Європейська Асоціація освіти дорослих (ЕАЕА) [3] координує роботу різних організацій (переважно недержавних і некомерційних), що займаються освітою дорослих. Нині неможливо характеризувати роботу будь-якої європейської організації поза контекстом загальноєвропейської освітньої політики на рівні Ради Європи або

Європейського Союзу. Виникає необхідність хоча б у загальних рисах простежити той шлях, який пройшла Західна Європа до сьогодення розуміння місця та ролі освіти дорослих у суспільстві [4].

У 1997 р. Комісія Європейського Союзу ухвалила документ під назвою “Уперед до Європи знань”, розрахований на період 2000–2006 років [1, с. 79].

Нині за рахунок грантової підтримки програми “Сократ” діє низка програм, а саме:

– європейський Тиждень освіти дорослих (координатор – англійська секція);

– літні люди як помічники в навчальному процесі (координатор – іспанська секція);

– тренінги для волонтерів в освіті дорослих (координатор – голландська секція);

– вчитися жити в полікультурному суспільстві (координатор – спілка німецьких вищих народних шкіл);

– північний вимір в європейських реаліях, скандинавські традиції в освіті дорослих (координатор – Північна Рада вищих народних шкіл, Швеція);

– глобальні програми тренінгів для інтеграції жінок в ситуації маргіналізації та соціальних вибухів (координатор – Федерація народних університетів Іспанії);

– ALICE, Інформаційне обслуговування неформальної освіти дорослих в Європі (координатор – бельгійська секція);

– значення нових технологій у Європейській неформальній освіті дорослих (координатор – бельгійська секція);

– підтримка європейського громадянства та європейського виміру в навчанні видавців у галузі освіти дорослих в Європі та видання публікацій і дидактичних матеріалів (координатор – фінська секція);

– освіта в галузі культури (координатор – Університет Флоренції, Італія);

– полілінгвістичний термінологічний словник у галузі освіти дорослих (координатор – Університет Лінкепінг, Швеція);

– підготовка й управління міжнародними проектами у галузі освіти дорослих (Європейська Асоціація освіти дорослих) [1, с. 90].

Перелік програм досить повно відображає акценти й пріоритети в науковій і практичній роботі Європейської Асоціації освіти дорослих [3]. Європейська Асоціація регулярно проводить свої асамблеї. Останній із таких заходів відбувся у вересні 1998 р. у Хельсінкі (Фінляндія). У певному сенсі ця ХХХ ювілейна Генеральна Асамблея слугувала поворотним

моментом в історії її діяльності. Після великої підготовчої роботи була прийнята нова конституція, яка, окрім інших змін, уточнила статус національних представництв [1, с. 77-81]. Дотепер в цій якості виступали або національні асоціації освіти дорослих, або національні об'єднання окремих типів установ (наприклад, народних університетів), або окремі самостійні організації. Тепер залишається лише перший варіант участі, або ж всі, хто вже зробив внесок, ділять між собою національну квоту – 10 голосів. Таке членство диктується вимогами Європейського Союзу до статусу європейських організацій, але практично для всіх країн колишнього соціалістичного табору це означає погіршення умов, оскільки концентрація інформації в столиці заохочує ієрархічну систему та гальмує розвиток і вільний доступ до інформації для більшості організацій. Як показує аналіз проведення громадських акцій, досить корисним є обмін досвідом із двох нових напрямів: “Тиждень освіти дорослих” й акція “Одна година в день на навчання дорослих”, на яких слід зупинитися докладніше.

У 1999 р. спільно з ЮНЕСКО Британська Асоціація освіти дорослих провела Міжнародний День освіти дорослих, що відбувся як фестиваль в усіх країнах Європи [1, с. 82]. Однією з перших ідей “Одну годину в день на освіту дорослих” підхопила Швейцарія, де в 1996 р. уже відбувся Навчальний фестиваль. Результатами цього фестивалю стали понад 1700 публікацій з теми, 2 тис. відкритих уроків, лекції, що ілюстрували компетентну й ефективну роботу. Орієнтовно ці заходи відвідало 160 тисяч відвідачів. У розумінні швейцарських колег ця акція мотивує людей до розширення свого світогляду за межі діяльності їхньої специфічної галузі, відкриваючи можливість ознайомитися з традиційними і новими структурами, піднімаючись над повсякденними проблемами. Мета її проведення – прагнення пробудити свідомість людини, встановити атмосферу творчості, перетворити навчання в невід’ємну частину способу життя, показати, що можна навчитися підніматися над повсякденністю і знаходити задоволення в навчанні. В межах акції організуються живі, цікаві форми навчання: ярмарки знань, вистави на підприємствах, навчання на стадіонах, спеціальні конкурсні програми [1, с. 82]. Інакше працює інша європейська організація в галузі освіти дорослих – Міжнародна Федерація Будинків Європи (FIME). Її членами є різні організації та установи: європейські академії, центри “Європа”, Будинки Європи та ін. Сьогодні – це понад 120 членів із 23 країн Європи, їх об’єднують загальні цілі та координація діяльності. Від Мадейри до Москви розширилося це об’єднання, створене в 1962 р. під егідою Ради Європи. Перші Будинки Європи були створені в Саарбрюккені (Німеччина) та Монополі (Італія) [1, с. 83]. Палітра

тем міжнародних конференцій і семінарів широка. Нині вона зорієнтована на такі актуальні потреби громадян, як захист основних прав людини, європейський внутрішній ринок, колективна безпека та митні правила, екологія і розвиток фермерства, вивчення Європи (особливо курси "Євробачення" для молоді). Кожний семінар (протягом року їх проводиться понад шістдесят) готується спільно двома-чотирма Будинками на базі одного з них. Загальні збори організуються двічі на рік. Стати членом Міжнародної Федерації непросто: потрібно попрацювати самостійно декілька років за певною тематикою, потім побути прийнятим кандидатом і лише через 2-3 роки нова організація, у разі виконання всіх умов, приймає у свої повноправні члени. Стати членом цієї організації означає долучитися до роботи найбільшої освітньої структури неформальної освіти в Європі: щорічно в її навчальних програмах бере участь понад 200 тис. чол. [1, с. 83]. Гасло цієї організації: "Європейська освіта немає меж" [1, с. 83].

Особливу роль в адаптації національних систем освіти дорослих відіграють регіональні організації, в тому числі й ті, які знаходяться на території наших найближчих сусідів. Багато років існує кооперація між північними країнами і країнами Балтійського регіону. З розпадом Радянського Союзу до цієї співпраці активно включилися країни Балтії, північно-західний регіон Росії. Робоча Асоціація освіти Швеції розпочала активне налагодження контактів із пострадянськими країнами шляхом проведення конгресів, де обговорюються актуальні для регіону проблеми [6].

Необхідно відзначити, що існують національні організації, діяльність яких набула поширення в багатьох країнах. До такого типу організацій можна віднести Міжнародну Данську Асоціацію народних шкіл, Німецький Союз Вищих народних шкіл, Міжнародну Асоціацію "Знання" [1, с. 86]. При Німецькому Союзі Вищих народних шкіл вже понад 30 років працює Інститут міжнародної співпраці. Розпочавши активну підтримку освіти дорослих у країнах, що розвиваються, у 70-ті роки ХХ ст. (особливо в Африці й Азії, а потім у Латинській Америці) й у 90-ті роки ХХ ст., долучившись до перетворення східноєвропейських країн. Цей Інститут напрацював колосальний досвід міжнародної роботи. Серед найважливіших напрямів його діяльності – навчання працівників систем вищої, середньої та нижчої ланок освіти дорослих; розробка, випуск і поширення дидактичних матеріалів; безпосередні контакти з міським і сільським населенням з питань створення робітничих кооперативів; підтримка жіночої освіти; екологічна освіта та професійне навчання. Значною ділянкою роботи був розвиток місцевих товариств як інтегрованої складової освіти дорослих у таких сферах, як сім'я, охорона здоров'я,

сільське господарство, ремесла, малі промисли, культура [1, с. 86]. В листопаді 1991 р. товариство “Знання” було перетворено в Міжнародну асоціацію “Знання” зі штаб-квартирою в Москві [5]. Міжнародна асоціація “Знання” є громадським міжнародним союзом національних та інших неурядових організацій, що добровільно створена на основі взаємних інтересів із розповсюдження наукових, технічних і гуманітарних знань. Основні цілі і завдання Асоціації – це об’єднання зусиль і сприяння інтелектуальній і гуманітарній діяльності її членів, спрямованій на підвищення освітнього та культурного рівня населення, розвиток контактів між науковцями й фахівцями різних країн, створення умов для міжнародного обміну інформацією [5]. Міжнародна асоціація “Знання” є членом Всесвітньої Ради і Європейської асоціації освіти дорослих й активно з ними співпрацює. З ініціативи Асоціації у 1997 р. були ухвалені “Угода про співпрацю в галузі поширення знань і освіти дорослих” і “Положення про Міждержавний Комітет з поширення знань і освіти дорослих”. Міжнародна асоціація “Знання” представлена в цьому Комітеті нарівні з країнами-учасниками СНД [5, 7]. Щодо *соціально-прогресивної* стратегії розвитку освіти, найяскравішим її виявом є *всесвітня акція “Освіта для всіх”*, ініційована рядом міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Міжнародною організацією праці, Міжнародним фондом розвитку тощо. Фундаментальні завдання цієї акції були сформульовані у “Всесвітній декларації про освіту для всіх”, ухваленій на Всесвітній конференції з освіти у Джомтьєні (Таїланд, 1990). Ця конференція та ухвалені на ній документи знаменували початок нового міжнародного руху за перетворення освіти на предмет пріоритетної уваги людства, на задоволення актуальних освітніх потреб усіх і кожного. У Декларації було визначено стратегічні орієнтири оновленої парадигми базової освіти, які передбачили:

- забезпечення універсального доступу до освіти, утвердження рівності можливостей в її здобутті;
- надання пріоритетної уваги в навчальному процесі діяльності учня;
- розширення способів набуття та обсягу базової освіти;
- розширення навчального середовища;
- зміцнення соціального партнерства в освітній сфері.

У 2000 році на регіональних освітніх конференціях (Йоганнесбург, Бангкок, Санта-Домінго, Варшава, Каїр, Ресіфі) та на Всесвітній конференції у Дакарі (Сенегал, квітень 2000 р.) було підбито деякі підсумки кількісного та якісного розвитку руху “Освіта для всіх”, сформульовано його подальші цілі [1, с. 82]. Нині в русі “Освіта для всіх” бере участь абсолютна більшість країн світу.

Це є свідченням глобальної спільності освітніх проблем, що стоять перед людством. До глобальних освітніх проблем, що є найбільш актуальними для всіх народів, відносять такі: подолання неграмотності (загальної та функціональної), забезпечення високої якості освіти, запровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій, розвиток системи дошкільного виховання, перетворення освіти на сферу пріоритетної суспільної уваги, на неперервний процес, забезпечення тендерного рівноправ'я та освітніх потреб дітей з особливими потребами, зменшення відсіву учнів зі школи, подолання насилля у школі тощо [1, с. 83]. Соціально-прогресивний характер руху "Освіта для всіх" полягає в тому, що в його межах уся світова спільнота, передусім багаті та розвинені країни, об'єднуються для надання допомоги тим, хто її потребує. Загалом вплив міжнародних організацій на формування національної освітньої політики є загальноновизнаним явищем [1, с. 83].

Аналіз міжнародних документів і досвіду багатьох країн з розвитку освіти дорослих сприяє визначенню стратегії розвитку освіти дорослих в Україні на основі врахування тенденцій в організації освіти дорослих в економічно розвинутих державах. Багато гострих проблем в освіті дорослих, що пронизують усю її структуру на різних рівнях (регіональному, республіканському, на рівні навчальних закладів, викладачів і студентів), мають місце сьогодні і в Україні.

Ці проблеми викликані суперечностями між трактуванням освітніх засад, їх значенням в офіційних документах та реаліями життя, між прагненням реалізувати духовні цінності (свобода, гуманізм) у конкретних педагогічних умовах і життєвою правдою, яка, на жаль, не завжди відповідає дійсності. Подолання цих суперечностей є актуальною задачею сучасного розвитку освіти дорослих в Україні.

Використана література:

1. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики : в 4 т. / науч. ред. В. И. Подобед. – СПб. : ИОВ РАО, 2001. – Т.1 : Социально-экономические и правовые предпосылки развития образования взрослых / под ред. В. И. Подобеда, Н. П. Литвиновой, Кн. 2 : Политика в области образования взрослых / ред. Н. П. Литвиновой, Н. Г. Виноградова, Б. В. Кузьмич. – 2001. – 124 с. – (Монографическая серия).
2. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало, В. О. Кудіна. – Черкаси : ВІБІР, 2000. – 368 с.
3. Європейська Асоціація освіти дорослих (ЕАЕА). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eaea.org>
4. Національна доповідь "Розвиток системи освіти в Україні в 1995–2004 рр." представлена на Міжнародному форумі "Освіта для стійкого розвитку: на шляху до суспільства знання". – [Електронний ресурс]. – Електронний журнал "Образование в СНГ: проблемы и перспективы". – 2005. – Режим доступу : <http://cis.bsu.by/second.aspx?uid=51&type=Article>
<http://cis.bsu.by/second.aspx?uid=3&type=subject>

5. Публикация: общество “Знание” России. – [Электронный ресурс]. – Общество “Знание” России, 2003. – Режим доступа : <http://www.znanie.org/docs/declsng.html>
6. The Swedish National Council of Adult Education. – Stockholm. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.folkbildning.se/page/492/english.htm>
7. Региональная общественная организация по сотрудничеству в области науки, культуры, образования и экономики “Дом Европы в Санкт-Петербурге”. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://despb.com/programs/folk-high-school/37.php>

СИГАЕВА Л. Е. Развитие образования взрослых в Украине в контексте реализации международных программ.

В статье анализируется развитие образования взрослых в Украине в контексте реализации международных программ, которое способствует определению стратегии развития образования взрослых в Украине на основе учета тенденций в организации образования взрослых в экономически развитых странах. Автор утверждает, что образование взрослых является сегодня ареной интенсивного международного сотрудничества, координатором которого выступает ЮНЕСКО.

Ключевые слова: образование взрослых, развитие образования взрослых, международные программы.

SIGAEVA L. E. Development of education of adults is in Ukraine in the context of realization of the international programs.

In the article development of education of adults is analysed in Ukraine in the context of realization of the international programs, which is instrumental in determination of strategy of development of education of adults in Ukraine on the basis of account of tendencies in organization of education of adults in the economic developed countries. An author asserts that education of adults appears today the arena of intensive international cooperation, the co-ordinator of which UNESCO comes forward.

Keywords: education of adults, development of education of adults, international programs.

**Степаненко Л. М.
Київський інститут соціальних та культурних зв'язків
імені Св. княгині Ольги**

**ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАЛИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті зроблено аналіз сталих методів навчання у сучасній педагогіці, розкрито сутність та охарактеризовано застосування інноваційних методів навчання у підготовці майбутніх психологів до діяльності з реалізації особистістю соціальних зв'язків.

Ключові слова: інноваційні методи навчання, соціальні зв'язки, підготовка майбутніх психологів, особистість, соціальна діяльність.

Для становлення парадигми нової моделі освіти ми вважаємо необхідним, насамперед, змінити позицію викладача від авторитарної до позиції співпраці, співтворчості, що вимагає докорінно перебудувати процес навчання і виховання на основі співпраці, взаємодії викладача й студента, щоб він базувався на активній творчій діяльності, пошуках,